

АНАЛІЗ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ «НОН-ЛАЙФ» СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Пахненко О.М., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
o.rakhnenko@uabs.sumdu.edu.ua

Журавка О.С., к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
o.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua

Подгорна В.О., студент,

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
vika.podgorna.7@gmail.com

Сухомлин А.А., студент,

Сумський державний університет, м. Суми
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна
findream094@gmail.com

В статті досліджено практичні аспекти формування конкурентного середовища на ринку «нон-лайф» страхування України та проведено аналіз конкурентоспроможності і основних фінансових показників діяльності провідних страхових компаній. На основі аналізу показників концентрації ринку «нон-лайф» страхування встановлено, що на цьому ринку немає однозначного лідера, рівень концентрації ринку є незначним. Грунтуючись на аналізі лідерів ринку страхування іншого, ніж страхування життя, за обсягом валових страхових премій в цілому та за основними видами страхування (КАСКО, ОСЦПВ, страхування майна, страхування вогневих ризиків, страхування вантажів та багажу, медичне страхування) встановлено, що лідерство страхових компаній на ринку не означає їх лідерство за усіма видами «нон-лайф» страхування; деякі страхові компанії спеціалізуються на окремих видах страхування та займають провідні позиції лише на визначених сегментах страхового ринку. Для надання узагальненої оцінки рівня конкурентоспроможності окремих страхових компаній на ринку «нон-лайф» страхування було обрано наступні показники: обсяг валових страхових премій, валових страхових виплат, страхових резервів та розмір власного капіталу. З метою більш об'єктивного оцінювання розміру частки ринку окремої страхової компанії запропоновано розраховувати усереднений показник питомої ваги страхової компанії. Проведені розрахунки дозволили виявити лідерів ринку «нон-лайф» страхування у 2018 році та дослідити динаміку зміни їх конкурентних позицій протягом 2016-2018 років. Для трьох страхових компаній, що визначені лідерами ринку України у 2018 році (страхові компанії «Уніка», «АХА Страхування» та «PZU Україна») проведено аналіз основних показників фінансового стану, а саме коефіцієнтів рентабельності страхових послуг, рентабельності продажів, рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, загальної ліквідності, абсолютної ліквідності та автономії. Встановлено, що усі аналізовані страхові компанії є прибутковими і мають високі значення показника рентабельності страхових послуг, проте серед трьох провідних страхових компаній України найефективнішою у 2018 році була діяльність страхової компанії «PZU Україна», а найменш рентабельною – страхової компанії «Уніка».

Ключові слова: конкурентоспроможність, страхова компанія, концентрація ринку, частка ринку, конкуренція.

DOI: 10.21272/1817-9215.2019.2-11

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У реаліях сучасної світової економіки конкурентоспроможність стала одним із найважливіших факторів, що визначає і в той же час оцінює перспективи ринкової діяльності. Конкуренція є невід'ємною складовою будь-якого розвинутого ринку. Залежно від галузі або сектора може існувати на багатьох рівнях, з'являтися в різних методах і формах дій і мати різну інтенсивність. Нині Україна переживає не прості часи: політичну та економічну нестабільність, військовий тиск. Все це ускладнює конкурентні позиції на фінансових ринках, зокрема на страховому ринку. З точки зору

практики, важливо визначити та зрозуміти, які умови та фактори впливають на конкурентоспроможність страхової компанії, дослідити поточний стан концентрації страхового ринку та розробити рекомендації щодо укріплення конкурентних позицій компаній на ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Фундаментальні розробки в галузі теорії конкуренції та конкурентоспроможності належать таким зарубіжним вченим, як: М. Портер, Дж. Е. Хеппелманн, П. Друкер, Дж. Шумпетер та ін. Серед вітчизняних вчених значний внесок у розвиток теорії та практики забезпечення конкурентоспроможності страхових компаній зробили В. Д. Базилевич [15], В. М. Бондаренко [1], О. В. Козьменко [5], Л. В. Нечипорук [4], Г. В. Кравчук [3], Л. В. Ширінян [16] та інші. Однак, незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження та практичні розробки, окремі аспекти теоретичного, методичного та прикладного характеру залишаються нерозкритими, зокрема аналіз факторів, які впливають на конкурентоспроможність вітчизняних страхових компаній, порівняння рейтингових позицій страхових компаній із фактичним їх фінансовим станом.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз та узагальнення практичних аспектів формування конкурентного середовища на страховому ринку України та конкурентоспроможності провідних страхових компаній.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На страховому ринку України функціонують страхові компанії зі страхування життя («лайф») та страхові компанії, що здійснюють види страхування інші, ніж страхування життя. На ринку видів страхування іншого, ніж страхування життя, працює значно більше страхових компаній, однак майже 100% валових страхових премій збирають найбільші 150 компаній із 251 (60% компаній). У той же час, на цьому ринку немає однозначного лідера. Три найбільші страхові компанії контролюють лише близько 15-20% ринку (табл. 1). Значення індексу Герфіндаля-Гіршмана, які у 2016-2018 рр. знаходились в межах 247-305 (< 1000), також свідчать про незначну концентрацію ринку.

Таблиця 1 – Показники концентрації ринку страхування іншого, ніж страхування життя, у 2016-2018 роках [складено авторами на основі 8, 9, 10]

Кількість страхових компаній	Обсяг валових страхових премій, млн грн			Частка ринку за обсягом валових страхових премій, %		
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Найбільші 3	6140,8	8641,5	6834,4	18,9	21,3	15,0
Найбільші 10	14470,8	17751,9	18022,2	44,6	43,8	39,6
Найбільші 20	20322,2	25501,6	28119,4	62,7	62,9	61,9
Найбільші 50	27855,6	35651,4	40205,5	85,9	88,0	88,4
Найбільші 100	31417,7	39547,9	44497,5	96,9	97,6	97,9
Найбільші 150	32395,0	40318	45310,6	99,9	99,5	99,7
Всього по ринку	32414,2	40518,1	45461,4	100,0	100,0	100,0
Індекс Герфіндаля-Гіршмана	280,74	305,27	247,95	x	x	x

Зауважимо також, що на ринку «нон-лайф» страхування відсутня єдина тенденція до зміни концентрації ринку. Так, у 2017 році за усіма розрахованими показниками рівень концентрації ринку підвищився, порівняно з 2016 роком, а у 2018 році спостерігалась зворотна тенденція до суттєвого зниження рівня концентрації ринку за індексом Герфіндаля-Гіршмана та часткою ринку трьох, десяти і двадцяти найбільших страхових компаній, як порівняно з 2017 роком, так і порівняно з 2016 роком.

Зміни в позиціях провідних компаній на ринку страхування іншого, ніж страхування життя, протягом 2016-2018 рр. були досить суттєвими (табл. 2).

Таблиця 2 – Лідери ринку страхування іншого, ніж страхування життя, за обсягом валових страхових премій у 2016-2018 роках (складено авторами на основі [11])

Компанія	2016 р.		2017р.		2018 р.		Зміна (2018 р. до 2016 р.)	
	Місце в рейтингу	Обсяг валових премій, млн грн	Місце в рейтингу	Обсяг валових премій, млн грн	Місце в рейтингу	Обсяг валових премій, млн грн	В рейтингу	В обсягу валових премій, млн грн
Уніка	6	1064,1	2	1702,9	1	2041,6	+5	977,5
АХА Страхування	3	1400,4	3	1678,7	2	1891,5	+1	491,1
Арсенал страхування	4	1211,3	4	1583,9	3	1886,7	+1	675,4
PZU Україна	5	1120,4	5	1287,8	4	1516,9	+1	396,5
СГ ТАС	9	763,2	7	1023,9	5	1387,7	+4	624,5
ІНГО Україна	7	903,4	6	1064,5	6	1214	+1	310,6
Аска	11	603,7	12	644,7	7	1000,8	+4	397,1
Українська страхова група	10	745,9	8	817,3	8	951,8	+2	205,9
Кредо	20	314,4	10	761,5	9	860,9	+11	546,5
Універсальна	14	501,7	11	648,3	10	826,3	+4	324,6
Альфа страхування	15	476,4	15	576,6	11	812,3	+4	335,9
ОРАНТА	13	508,6	14	610,4	12	776,8	+1	268,2
Провідна	8	786,6	9	813,4	13	757,1	-5	-29,5
ВУСО	19	352,8	16	499,6	14	724,9	+5	372,1
Альянс	12	580	13	616,3	15	646,4	-3	66,4

За аналізований період страхова компанія «Уніка» вийшла на перше місце в рейтингу за показником валових страхових премій, зміцнивши свою присутність на ринку на 5 позицій та збільшивши обсяг валових премій на 977,5 млн грн. Практично не змінили свою позицію на ринку такі страхові компанії як «АХА Страхування», «Арсенал страхування», «PZU Україна», «ІНГО Україна» та «ОРАНТА». Найбільш стрімкий приріст валових страхових премій продемонструвала страхова компанія «Кредо», увійшовши у 2017 році до десятки провідних страхових компаній та в цілому піднявшись у рейтингу на 11 позицій.

Проте визначений перелік провідних страхових компаній з видів страхування інших, ніж страхування життя, не означає їх лідерство за усіма видами «нон-лайф» страхування. Наприклад, лідер ринку за загальним обсягом валових страхових премій у 2018 році, страхова компанія «Уніка», серед основних видів страхування є лідером тільки у страхуванні майна. У медичному страхуванні та страхуванні КАСКО вона займає другу позицію, у страхуванні від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – третю, у страхуванні вантажів та багажу – п'яту, в обов'язковому страхуванні цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів – восьму (табл. 3). Слід також зауважити, що деякі страхові компанії спеціалізуються на окремих видах страхування та не будучи лідерами на страховому ринку в цілому займають провідні позиції лише на визначених сегментах страхового ринку [2].

Конкурентні позиції страхових компаній можна характеризувати за різними показниками: обсягом сукупних активів, обсягом страхових резервів, рівнем та обсягом страхових виплат, обсягом валових та чистих страхових премій, часткою перестраховування, розміром власного та статутного капіталу.

Кожен із розглянутих показників відображає окремі аспекти діяльності страхової компанії, її фінансового стану і позиції на страховому ринку. Більш того, за кожним із зазначених показників можливе отримання різного результату щодо визначення лідера страхового ринку.

Таблиця 3 – Лідери ринку за основними видами страхування іншого, ніж страхування життя, за обсягом валових страхових премій, у 2018 році [складено авторами на основі 11]

ТОП-10 страхових компаній	Види страхування					
	КАСКО	ОСЦПВ	Страхування майна	Страхування вогневих ризиків	Страхування вантажів та багажу	Медичне страхування
1	АХА Страхування	ТАС СГ	Уніка	Арсенал Страхування	Арсенал Страхування	Провідна
2	Уніка	ОРАНТА	АХА Страхування	АСКА	Альянс	Уніка
3	Арсенал Страхування	UPSK	Арсенал Страхування	Уніка	Мегаполіс СО	НАФТАГАЗ СТРАХ
4	Українська страхова група	Ю.Ес.Ай.	Альянс	Альянс	АСКА	АХА Страхування
5	ІНГО Україна	Княжа	АСКА	ОРАНТА	Уніка	ІНГО Україна
6	PZU Україна	PZU Україна	PZU Україна	Українська страхова група	ALLIANZ Україна	Альфа Страхування
7	Універсальна	Провідна	ІНГО Україна	ВУСО	ІНГО Україна	Українська страхова група
8	ТАС СГ	Уніка	Універсальна	МОТОР-ГАРАНТ	Кворум	PZU Україна
9	Експрес Страхування	ВУСО	Європейський страховий союз	Довіра і гарантія	ВУСО	Країна
10	ВУСО	Арсенал Страхування	Альфа Страхування	ІНГО Україна	PZU Україна	ТАС СГ

З метою надання більш об'єктивної оцінки розміру частки ринку окремої страхової компанії запропоновано розраховувати усереднений показник питомої ваги страхової компанії за декількома критеріями, а саме: обсягом валових страхових премій, страхових виплат, страхових резервів та розміром власного капіталу (табл. 4).

Таблиця 4 – Питома вага провідних страхових компаній на ринку за обраними критеріями у 2018 році, % [розраховано авторами на основі 8-11]

Страхова компанія	Питома вага, %				
	страхових премій	страхових виплат	страхових резервів	власного капіталу	середнє значення
Уніка	4,49	14,08	10,09	1,73	7,60
АХА Страхування	4,16	7,30	6,22	1,96	4,91
PZU Україна	3,34	4,63	7,20	1,44	4,15
ІНГО Україна	2,67	4,34	5,30	2,57	3,72
ТАС СГ	3,05	4,49	6,11	1,81	3,86
Арсенал Страхування	4,15	3,99	4,61	1,38	3,53
Альянс	1,42	0,50	0,74	5,68	2,08

Відповідно до проведених розрахунків найбільшу питому вагу ринку «нон-лайф» страхування у 2018 році має страхова компанія «Уніка», а саме 7,6%. Питома вага решти страхових компаній не перевищує 5%. Так, зокрема, показник середньої питомої ваги ринку компанії «АХА Страхування» складає 4,9%. Близьке до нього значення має страхова компанія «PZU Україна». Компанії «ТАС СГ», «ІНГО Україна» та «Арсенал Страхування» мають значення показника середньої питомої ваги ринку на рівні 3,5-3,9%. Найменший показник середньої частки ринку, незважаючи на високе значення питомої ваги власного капіталу (5,7%), має страхова компанія «Альянс» – близько 2%.

Розглянемо динаміку зміни середньої питомої ваги на страховому ринку провідних страхових компаній України у 2016-2018 рр. (рис. 1). Як бачимо, у 2016-2017 роках лідером страхового ринку за розрахованим показником середньої питомої ваги ринку була страхова компанія «АХА Страхування». У 2016 році її частка ринку складала 4,7%, у 2017 році – 5,3%.

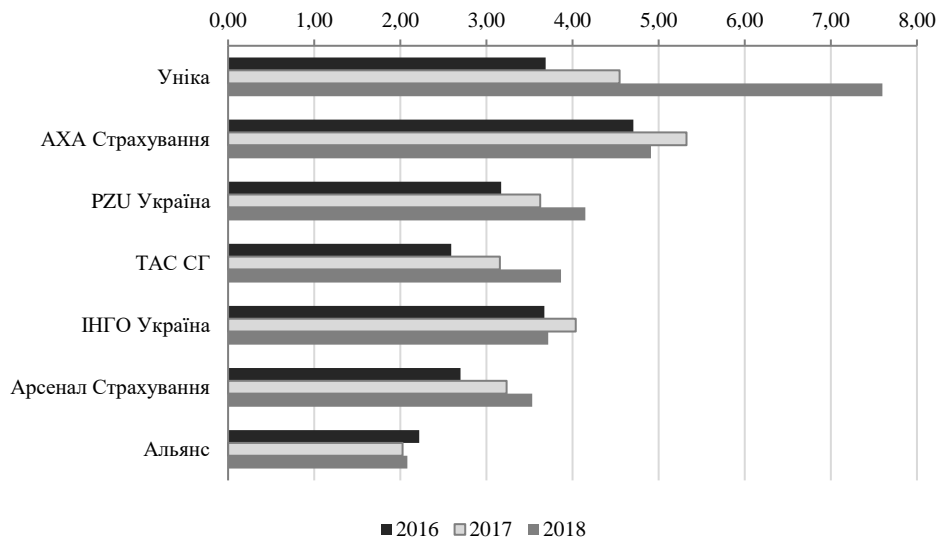

Рисунок 1 – Динаміка середньої питомої ваги на ринку провідних страхових компаній України у 2016-2018 рр. [розраховано авторами на основі 8-11]

У 2018 році внаслідок суттєвого нарощення питомої ваги ринку страховою компанією «Уніка» та зменшенням питомої ваги ринку страхової компанії «АХА Страхування» відбулася зміна в рейтингу провідних страхових компаній, а розрив між компаніями, що посідають першу і другу позицію, зріс з 0,8 процентних пунктів у 2016 році до 2,7 процентних пунктів у 2018 році.

Окрім безпосереднього розрахунку частки ринку страхової компанії, для аналізу її конкурентоздатності доцільно розглянути фінансові показники діяльності, основними серед яких є коефіцієнти рентабельності, фінансової стійкості та ліквідності [7]. Результати проведених розрахунків основних фінансових показників діяльності трьох лідерів страхового ринку у 2018 році (страхових компаній «Уніка», «АХА Страхування» та «PZU Україна»), здійснених за даними їх фінансової звітності, представлено у таблиці 5.

Таблиця 5 – Фінансові показники діяльності провідних страхових компаній України у 2018 році [розраховано авторами на основі 6, 12, 13, 14]

Показники	Страхова компанія		
	Уніка	АХА Страхування	PZU Україна
Рентабельність страхових послуг, %	51,05	45,36	53,39
Рентабельність продажів, %	1,74	4,05	6,12
Рентабельність активів, %	1,00	3,76	2,36
Рентабельність власного капіталу, %	5,93	14,30	14,74
Коефіцієнт загальної ліквідності	2,46	18,44	2,57
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,60	14,48	0,63
Коефіцієнт автономії	0,13	0,25	0,16

В цілому за розглянутими показниками рентабельності можна зробити висновок, що всі провідні страхові компанії є прибутковими і мають додатні показники рентабельності, усі аналізовані страхові компанії мають високі значення показника рентабельності страхових послуг у 2018 році. Проте серед трьох провідних страхових компаній України найефективнішою у 2018 році була діяльність страхової компанії «PZU Україна», а найменш рентабельною – страхової компанії «Уніка».

Аналізуючи коефіцієнти загальної та абсолютної ліквідності можна відмітити, що в усіх розглянутих страхових компаній ці показники є вищими від мінімальних

нормативних значень, що свідчить про їх здатність своєчасно розраховуватися за поточними зобов'язаннями.

Страхова компанія «АХА Страхування» має коефіцієнти абсолютної ліквідності та загальної ліквідності, що надмірно перевищують мінімальні нормативні значення. З одного боку, це свідчить про наявність значного обсягу ліквідних активів компанії, що можуть бути використані для розрахунків. Проте, з іншого боку, така ситуація негативно впливає на рівень рентабельності діяльності страхової компанії, адже кошти вкладають у більш ліквідні, але менш дохідні активи.

Значення коефіцієнтів автономії у 2018 році свідчать, що найбільш залежною від залучених фінансових ресурсів є страхова компанія «Уніка», частка власного капіталу якої в загальній сумі ресурсів складає лише 13%. Найбільший рівень фінансової незалежності з аналізованих компаній має «АХА Страхування», яка забезпечує свою діяльність за рахунок власного капіталу на 25%.

Отже, всі розглянуті страхові компанії у 2018 році були рентабельними та платоспроможними, однак найкращі показники фінансового стану за цей період має страхова компанія «РЗУ Україна».

Для підвищення рівня конкурентоспроможності та збільшення частки ринку страхові компанії можуть вживати різних заходів, які узагальнено можна класифікувати на чотири групи: маркетингові, організаційно-технічні, фінансово-економічні, управлінські.

Серед маркетингових заходів, направлених на підвищення конкурентоспроможності страхової компанії, можна виокремити такі:

- формування та покращення іміджу страхової компанії серед клієнтів;
- удосконалення системи збуту страхових послуг, застосування сучасних засобів онлайн страхування;
- розробка інноваційних страхових продуктів та встановлення конкурентних умов по існуючим продуктам.

До заходів організаційно-технічного характеру відносяться: удосконалення організаційної структури компанії, налагодження функціональних зв'язків між її філіями і підрозділами, оптимізація документообігу, налаштування ефективної взаємодії з банками-партнерами, Фінтех компаніями, страховими агентами.

Серед фінансово-економічних заходів підвищення ефективності діяльності страхової компанії і її конкурентоспроможності застосовуються такі:

- контроль та обґрунтування рівня витрат, скорочення частки витрат в доходах страхової компанії;
- проведення якісного андеррайтингу та мінімізація рівня збитковості всіх видів страхування;
- забезпечення виконання нормативів платоспроможності та інших законодавчих вимог до фінансових показників діяльності страхової компанії.

Серед управлінських заходів можуть застосовуватися заходи мотивації працівників, формування системи цінностей і корпоративної культури компанії, впровадження комплексного стратегічного управління компанією, налагодження неформальних зв'язків із бізнесом, органами влади, закладами освіти.

ВИСНОВКИ

У статті проведено аналіз концентрації ринку страхування іншого, ніж страхування життя, у 2016-2018 роках та розглянуті прикладні аспекти формування конкурентних позицій провідних страхових компаній України. Розрахунок середньої питомої ваги провідних страхових компаній дозволив визначити, що лідерами ринку «нон-лайф» страхування України у 2018 році були страхові компанії «Уніка», «АХА Страхування» та «РЗУ Україна». Усі розглянуті страхові компанії у 2018 році були рентабельними та платоспроможними, однак найкращі показники фінансового стану мала страхова компанія «РЗУ Україна». Для подальшого підвищення рівня конкурентоспроможності

страхових компаній запропоновано застосовувати маркетингові, організаційно-технічні, фінансово-економічні та управлінські заходи.

SUMMARY

The paper explores the practical aspects of forming a competitive environment in the non-life insurance market of Ukraine and analyzes the competitiveness and financial performance of leading insurance companies. Based on the analysis of non-life insurance market concentration indicators, the authors concluded that there is no clear leader in this market, the level of market concentration is negligible. Based on the analysis of non-life insurance market leaders by volume of gross insurance premiums in the whole market and by main types of non-life insurance (CASCO, motor vehicle liability insurance, property insurance, fire and catastrophe risk insurance, CARGO, health insurance) the authors found that the leadership of insurance companies in the market does not mean their leadership in all types of non-life insurance; some insurance companies specialize in certain types of insurance and not being leaders in the insurance market at all occupy leading positions in certain segments of non-life insurance market. In order to provide a general assessment of the competitiveness of individual insurance companies in the non-life insurance market, the following indicators were selected: the volume of gross insurance premiums, gross insurance payments, insurance reserves and the amount of equity. In order to assess the size of market share of an individual insurance company in a more objective way, it is suggested to calculate the average share of the insurance company. The calculations made it possible to identify the leaders of the non-life insurance market in 2018 and to explore the dynamics of changes in their competitive position during 2016-2018. For the three insurance companies that have been identified as the leaders of the Ukrainian market non-life insurance in 2018 ("UNIKA", "AXA Insurance" and "PZU Ukraine"), the authors analyzed the main indicators of their financial condition, namely the profitability of insurance services, profitability of sales, return on assets, return on equity, overall liquidity, absolute liquidity and autonomy. It was found that all the analyzed insurance companies are profitable, however, among the three leading Ukrainian insurance companies, the most effective in 2018 was the insurance company "PZU Ukraine" and the least profitable – "UNIKA".

Keywords: competitiveness, insurance company, market concentration, market share, competition.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В. М. Конкурентна стратегія страхових компаній на ринку фінансових послуг. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 3. С. 19-27
2. Журавка О. С., Васильчук А. Ю. Аналіз сучасного стану страхового ринку України. *Ефективна економіка*. 2017. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5493> (дата звернення 05.03.2019).
3. Кравчук Г. В. Концептуалізація базових понять конкуренції та конкурентоспроможності страхових компаній. *Вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1 (30). С. 97-101.
4. Нечипорук Л. В. Страховий ринок: закономірності становлення та розвитку в умовах глобалізації: Монографія. Харків: Право, 2010. 280 с.
5. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / [Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. та ін.; кер. авт. колективу д. е. н., проф. О. В. Козьменко]. Суми : Університетська книга, 2012. 317 с.
6. Огляд страхового ринку. Консолідовані звітні дані. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Konsolidovani-zvitni-dani.html> (дата звернення 05.03.2019).
7. Пахненко О. М., Семенов А. Ю., Мілютіна М. О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. *Економіка та суспільство*. 2017. №12. С. 612-617. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/101.pdf (дата звернення 05.03.2019).
8. Підсумки діяльності страхових компаній за 2016 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/sk_%202016.pdf (дата звернення 05.03.2019).
9. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2017_rik/sk_%202017.pdf (дата звернення 05.03.2019).
10. Підсумки діяльності страхових компаній за 2018 рік. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2018_rik/2018/sk_%202018.pdf (дата звернення 05.03.2019).
11. Рейтинг страховых компаний Украины. Фориншурер страхование. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (дата звернення 05.03.2019).
12. Страхова компанія УНІКА. Офіційний сайт. URL: <https://unika.ua/ua/> (дата звернення 05.03.2019).
13. Страхова компанія АХА Страхування. Офіційний сайт. URL: <https://axa.com.ua/> (дата звернення 05.03.2019).
14. Страхова компанія PZU Україна. Офіційний сайт. URL: <https://www.pzu.com.ua/> (дата звернення 05.03.2019).
15. Страхування: Підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Р. В. Пікус та ін.; За ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання, 2008. 1019 с.
16. Шірінян Л., Шірінян А. Конкурентоспроможність страхового ринку України в сучасних умовах. *Економіка України*. 2011. №7. С. 37–48.